

КРАЈ РАТА, СРБИ И
СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

S C I E N T I F I C M E E T I N G S

Volume CXCII

DEPARTMENT OF HISTORICAL SCIENCES

Book 41

THE END OF THE WAR, SERBS AND THE CREATION OF YUGOSLAVIA

Proceedings of the International Conference held on
November 29–30, 2018

E d i t o r

Academician

MIHAILO VOJVODIĆ

BELGRADE 2021

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Н А У Ч Н И С К У П О В И

Књига СХСII

ОДЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКИХ НАУКА

Књига 41

КРАЈ РАТА, СРБИ И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Зборник радова са међународног научног скупа
одржаног 29–30. новембра 2018.

У р е д н и к

академик

МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ

БЕОГРАД 2021

Издаје
Српска академија наука и уметности
Кнеза Михаила 35, Београд

Технички уредник
Никола Сивановић

Лектор
Тања Рончевић

Коректор
Рајка Павловић

Тираж 500 примерака

Штампа
Планета ѝриниј, Београд

ISBN 978-86-7025-908-9

© Српска академија наука и уметности 2021

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Василије Ђ. Крстић

Михаило Војводић

Љубодраг Димић

Славенко Терзић

Мира Радојевић

Милан Терзић

Александар Растовић

САДРЖАЈ

Михаило Војводић ПРЕДГОВОР	13
Михаило Војводић ИЗ САВЕТОДАВНОГ ОДБОРА ФРАНЦУСКЕ ВЛАДЕ: ЕМИЛ ОМАН О ЈАДРАНСКОМ И МАКЕДОНСКОМ ПИТАЊУ 1918. ГОДИНЕ	15
Mihailo Vojvodić FROM FRENCH GOVERNMENT'S ADVISORY BOARD: EMILE HAUMANT ON ADRIATIC AND MACEDONIAN QUESTION IN 1918	24
Зоран Лакић ОСЛОБОЂЕЊЕ И УЈЕДИЊЕЊЕ 1918. ГОДИНЕ ИСТОРИЈСКИ ПОДУХВАТ (ЗАВЈЕТ И ЦИЉ)	25
Zoran Lakić LIBERATION AND UNIFICATION IN 1918 HISTORICAL UNDERTAKING (OATH AND GOAL)	31
Славенко Терзић ВЕЛИКА НАРОДНА СКУПШТИНА СРПСКОГ НАРОДА У ЦРНОЈ ГОРИ 1918. ГОДИНЕ	33
Slavenko Terzić GREAT NATIONAL ASSEMBLY OF THE SERB PEOPLE IN MONTENEGRO IN 1918	41
Љубодраг Димић СРПСКА ИСТОРИОГРАФИЈА О ЗАВРШЕТКУ ВЕЛИКОГ РАТА И ФОРМИРАЊУ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ (1918–1941)	43
Ljubodrag Dimić SERBIAN HISTORIOGRAPHY ON THE END OF THE GREAT WAR AND FORMING OF YUGOSLAV STATE (1918–1941)	70
Мирослав Перишић О ОДГОВОРНОСТИ ЗА АТЕНТАТ У САРАЈЕВУ У СВЕТЛУ ИСТОРИЈСКИХ ИЗВОРА	73
Miroslav Perišić ON RESPONSIBILITY FOR THE SARAJEVO ASSASSINATION IN THE LIGHT OF HISTORICAL SOURCES	84

Љубинка Трговчевић ЈУГОСЛАВИЈА, ДА ИЛИ НЕ? СРПСКА ИНТЕЛЕКТУАЛНА ЕЛИТА И УЈЕДИЊЕЊЕ 1918. ГОДИНЕ	85
Ljubinka Trgovčević YUGOSLAVIA, YES OR NO? SERBIAN INTELLECTUAL ELITE AND THE 1918 UNIFICATION	96
Мира Радојевић СРПСКА ИНТЕЛЕКТУАЛНА ЕЛИТА О ФЕДЕРАЛИСТИЧКОМ УРЕЂЕЊУ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ (1914–1918).....	97
Mira Radojević SERBIAN INTELLECTUAL ELITE ON FEDERALISTIC ORGANIZATION OF THE YUGOSLAV STATE (1914–1918)	124
Ю. А. Петров РОССИЯ И ОКОНЧАНИЕ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ, 1918–1922.	125
Јуриј Александрович Петров РУСИЈА И КРАЈ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА, 1918–1922.	137
Војислав Г. Павловић МЕЂУНАРОДНИ КОНТЕКСТ У КОМЕ ЈЕ СТВОРЕНА КРАЉЕВИНА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА	139
Vojislav G. Pavlović INTERNATIONAL CONTEXT IN WHICH KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES WAS CREATED.....	151
Никола Б. Поповић АНТАНТА И ПИТАЊЕ РАЗБИЈАЊА АУСТРОУГАРСКЕ 1918.....	153
Nikola B. Popović ENTANTE AND THE QUESTION OF BREAKUP OF AUSTRIA-HUNGARY IN 1918.....	175
Arpad Hornyak THE BEGINNINGS OF THE HUNGARIAN-YUGOSLAV DIPLOMATIC RELATIONS AFTER THE END OF THE WORLD WAR I.....	177
Арпад Хорњак ПОЧЕЦИ МАЂАРСКО-ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ДИПЛОМАТСКИХ ОДНОСА ПО ЗАВРШЕТКУ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	186
Александар Растовић ЈУГОСЛОВЕНСКО ПИТАЊЕ У БРИТАНСКОМ ПАРЛАМЕНТУ 1917–1920. ГОДИНЕ	189
Aleksandar Rastović YUGOSLAV QUESTION IN THE BRITISH PARLIAMENT 1917–1920	204

Никола Жутић ИДЕЈА ВЕЛИКЕ СРБИЈЕ И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ.....	205
Nikola Žutić THE IDEA OF GREATER SERBIA AND FORMING OF YUGOSLAVIA	220
Бранко Бешлин НЕМЦИ У СРЕМУ, БАЧКОЈ И БАНАТУ И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ	221
Branko Bešlin THE GERMANS IN SYRMIA, VAČKA AND BANAT AND FORMING OF YUGOSLAVIA.....	232
Гордана Илић Марковић ФОРМИРАЊЕ ДРЖАВНОГ ИДЕНТИТЕТА У МЕЂУРАТНОМ ПЕРИОДУ У КРАЉЕВИНИ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА И РЕПУБЛИЦИ АУСТРИЈИ	233
Gordana Ilić Marković DIE HERAUSBILDUNG STAATLICHER IDENTITÄT IN DER ZWISCHENKRIEGSZEIT IM KÖNIGREICH DER SERBEN, KROATEN UND SLOWENEN UND IN DER REPUBLIK ÖSTERREICH	248
Александар Животић ДОПРИНОС СРПСКЕ ВОЈСКЕ САВЕЗНИЧКОЈ ПОБЕДИ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ	249
Aleksandar Životić CONTRIBUTION OF THE SERBIAN ARMY TO THE ALLIES' VICTORY IN THE WORLD WAR I.....	261
Елена Кострикова ВКЛАД РУССКОГО ВОЕННОГО КОНТИНГЕНТА В ОБЩУЮ ПОБЕДУ НА САЛОНИКСКОМ ФРОНТЕ.....	263
Елена Кострикова ДОПРИНОС РУССКОГ ВОЈНОГ КОНТИГЕНТА ЗАЈЕДНИЧКОЈ ПОБЕДИ НА СОЛУНСКОМ ФРОНТУ.....	277
Милан Терзић СРПСКА УСТАНИЧКА АКЦИЈА ЗА ДЕСТАБИЛИЗАЦИЈУ СНАГА ЦЕНТРАЛНИХ СИЛА НА СОЛУНСКОМ ФРОНТУ	279
Milan Terzić SERBIAN INSURGENCY ACTIONS FOR DESTABILIZATION OF THE CENTRAL POWERS' FORCES ON THE MACEDONIAN FRONT	287
Далибор Денда ДОБРОВОЉЦИ У ЗАВРШНИМ ОПЕРАЦИЈАМА СРПСКЕ ВОЈСКЕ 1918. ГОДИНЕ	289
Dalibor Denda VOLUNTEER CORPS IN THE FINAL OPERATIONS OF THE SERBIAN ARMY IN 1918	299

Горан Латиновић СРПСКА ВОЈСКА И ОСЛОБОЂЕЊЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ 1918.	301
Goran Latinović THE SERBIAN ARMY AND THE LIBERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA IN 1918.....	319
Миљан Милкић СРПСКА ВОЈНИЧКА ТРАДИЦИЈА И СТВАРАЊЕ ВОЈСКЕ КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА 1918. ГОДИНЕ.....	321
Miljan Milkić SERBIAN MILITARY TRADITION AND FORMING OF THE ARMY OF SERBS, CROATS AND SLOVENES IN 1918.....	335
Боривоје Милошевић ВЈЕРСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ	337
Borivoje Milošević RELIGIOUS COMMUNITIES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA AND THE ESTABLISHMENT OF THE YUGOSLAV STATE.....	351
Јована Шалјић Ратковић ИСЛАМСКА ЗАЈЕДНИЦА И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ.....	353
Jovana Šaljić Ratković ISLAMIC COMMUNITY AND THE CREATION OF YUGOSLAV STATEI	369
Владислав Пузовић ПОСЛЕДИЦЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА НА СРПСКО-РУСКЕ БОГОСЛОВСКО-АКАДЕМСКЕ ВЕЗЕ.....	371
Vladislav Puzovic CONSEQUENCES OF THE WORD WAR I ON SERBIAN-RUSSIAN THEOLOGICAL ACADEMIA RELATIONSHIPS.....	382
Милош Ковић ТОМАШ ГАРИГ МАСАРИК И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ.....	385
Miloš Ković TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK AND THE CREATION OF THE YUGOSLAV STATE.....	419
Владан Виријевић РЕПАТРИЈАЦИЈА СРПСКИХ ВОЈНИХ ЗАРОБЉЕНИКА ИЗ ОСМАНСКЕ ИМПЕРИЈЕ ПОСЛЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	421
Vladan Virijević REPATRIATION OF SERBIAN PRISONERS FROM THE OTTOMAN EMPIRE AFTER THE FIRST WORLD WAR.....	433

Биљана Вучетић “SERBIA SURRENDERS ONLY TO GOD” АМЕРИЧКИ ЦРВЕНИ КРСТ И СРБИЈА, 1916–1919. ГОДИНЕ	435
Biljana Vučetić „SERBIA SURRENDERS ONLY TO GOD” THE AMERICAN RED CROSS AND SERBIA (1916–1919)	448
Драган Бакић РЕГЕНТ АЛЕКСАНДАР И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ.....	449
Dragan Bakić REGENT ALEXANDER AND THE CREATION OF YUGOSLAVIA	467
Ђорђе Ђурић ПРЕДСЕДНИК СКА ЈОВАН ЖУЈОВИЋ О УЈЕДИЊЕЊУ ЈУЖНИХ СЛОВЕНА	469
Đorđe Đurić JOVAN ŽUJOVIĆ, PRESIDENT OF THE RSA, ON UNIFICATION OF THE SOUTH SLAVS	479
Борис Милосављевић СЛОБОДАН ЈОВАНОВИЋ НА КОНФЕРЕНЦИЈИ МИРА У ПАРИЗУ И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ	481
Boris Milosavljević SLOBODAN JOVANOVIĆ AT THE PARIS PEACE CONFERENCE AND THE FORMATION OF THE YUGOSLAV STATE	499
Љубомирка Кркљуш О НЕКИМ ПИТАЊИМА ПРАВНОГ СУБЈЕКТИВИТЕТА ЧИНИЛАЦА УЈЕДИЊЕЊА 1. ДЕЦЕМБРА 1918. ГОДИНЕ.....	501
Ljubomirka Krkljuš ON SOME QUESTIONS OF LEGAL SUBJECTIVITY OF THE FACTORS OF THE DECEMBER 1, 1918 UNIFICATION.....	509
Душко Топаловић ПИТАЊЕ ПРИЗНАЊА КРАЉЕВСТВА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА ОД СТРАНЕ СКАНДИНАВСКИХ КРАЉЕВИНА: ДАНСКЕ, НОРВЕШКЕ И ШВЕДСКЕ.....	511
Duško Topalović QUESTION OF RECOGNITION OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES BY THE SCANDINAVIAN KINGDOMS: DENMARK, NORWAY AND SWEDEN.....	518
Мирјана Стефановски ВЛАДАЛАЧКА ВЛАСТ ПО УСТАВНОМ ПРОЈЕКТУ ХРВАТСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ.....	519
Mirjana Stefanovski RULING AUTHORITY AS PER CONSTITUTIONAL PROJECT OF THE CROATIAN COMMUNITY	535

Првослав Радић ФИЛОЛОШКА ПАРАДИГМА ВУКА КАРАЏИЋА О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ЈУГОСЛОВЕНСКА ИДЕОЛОГИЈА	537
Prvoslav Radić VUK KARADŽIĆ'S PARADIGM OF THE SERB LANGUAGE AND YUGOSLAV IDEOLOGY	551
Горана Раичевић СРПСКА КЊИЖЕВНА АВАНГАРДА И ИДЕЈА ЈУГОСЛОВЕНСТВА	553
Gorana Raičević SERBIAN LITERARY AVANT-GARDE AND THE IDEA OF YUGOSLAVISM	566
Александар М. Милановић СРПСКО СТАНОВИШТЕ У ЈЕЗИЧКОЈ ПОЛИТИЦИ ПРИ СТВАРАЊУ ЈУГОСЛАВИЈЕ	567
Aleksandar M. Milanović SERBIAN POSITION IN LANGUAGE POLICY AT THE TIME OF CREATION OF YUGOSLAVIA	582
Рајна Драгићевић УТИЦАЈ СХВАТАЊА АЛЕКСАНДРА БЕЛИЋА О ЈУЖНОСЛОВЕНСКОМ ПИТАЊУ НА КОНЦЕПЦИЈУ РЕЧНИКА САНУ	583
Rajna Dragičević THE INFLUENCE OF ALEKSANDAR BELIĆ' VIEW OF THE SOUTH SLAVIC ISSUE ON THE CONCEPT OF THE SANU DICTIONARY	592
Ненад Николић ПРОБЛЕМАТИКА СРПСТВА И ЈУГОСЛОВЕНСТВА У КЊИЖЕВНОЈ ИСТОРИЈИ ПАВЛА ПОПОВИЋА	593
Nenad Nikolić THE PROBLEMS OF SERBIAN AND YUGOSLAV IDEAS IN PAVLE POPOVIĆ'S LITERARY HISTORY	605
Мирослав Радивојевић ПРОМЕНЕ У РУСИЈИ И СТВАРАЊЕ ДРЖАВЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА – ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ	607
Miroslav Radivojević THE CHANGES IN RUSSIA AND CREATION THE STATE OF SERBS, CROATS AND SLOVENES – CONTRIBUTION TO THE RESEARCH.....	618
Љубинка Шкодрић КРАЈ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА И СУДБИНА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ ДРЖАВНЕ АРХИВЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ	621
Ljubinka Škodrić END OF THE WORLD WAR I AND THE FATE OF ARCHIVAL MATERIAL OF NATIONAL ARCHIVE OF THE KINGDOM OF SERBIA.....	635

Александар Марковић	
ГРАЂА АРХИВА СРБИЈЕ О УЈЕДИЊЕЊУ И СТВАРАЊУ	
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ 1914–1918.....	637
Aleksandar Marković	
ARCHIVAL MATERIAL OF THE ARCHIVE OF SERBIA ON	
UNIFICATION AND FORMING OF THE YUGOSLAV STATE 1914–1918.....	654
Слободан Бјелица	
ПЕРЦЕПЦИЈА ОСЛОБОЂЕЊА И УЈЕДИЊЕЊА 1918.	
У ВОЈВОЂАНСКОЈ МЕЂУРАТНОЈ ЈАВНОСТИ	655
Slobodan Bjelica	
PERCEPTION OF LIBERATION AND THE 1918 UNIFICATION	
IN VOJVODINA'S INTER-WAR PUBLIC	666

НЕМЦИ У СРЕМУ, БАЧКОЈ И БАНАТУ И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

БРАНКО БЕШЛИН*

А п с т р а к т. – У јесен 1918. године у Угарској је живело око два милиона Немаца и били су после Румуна најмногољуднија национална мањина у овој држави. И поред тога, непосредно по свршетку Првог светског рата нису представљали политички чинилац који би снажније утицао на догађаје. Сразмерно су били најбројнији у Ердељу (Трансилванији) и на југоистоку панонског басена, Барањи, Бачкој и Банату. Међутим, територије на којима су представљали апсолутну већину становништва обухватале су највише неколико општина. У релативној већини били су у Банату – у Торонталској и Тамишкој жупанији. Поменуте области биле су географски раздвојене од Аустрије и Немачке а на њих су претензије имале победнице, Србија и Румунија. Прикључење матичном народу било је немогуће. Уз све то, национална свест код већине Немаца у Угарској није била развијена нити су били довољно организовани па стога ни њихови захтеви за територијалном и персоналном аутономијом у Банату нису имали политичку тежину. После мировних споразума и успостављања нових граница они су се обрели у више држава. У Краљевини СХС, односно Југославији, Немци су били друга по бројности национална мањина. Према званичним подацима добијеним пописом становништва 1931. године било их је 499.969, тек нешто мање од Албанаца (505.259) а више од Мађара (468.185). Мада у нову државу нису ушли сопственом вољом њихов национални и политички развој текао је у њој узлазном линијом и то убрзано. Ако су у стварању “прве Југославије”, били политички чинилац од споредне важности приликом њеног распада двадесет година доцније, играли су значајну улогу

Кључне речи: Подунавске Швабе, Војводина, Први светски рат, Уједињење, Jakob Bleyer, Rudolf Brandsch, Ludwig Kremling

У погледу културно-историјског развитка, социјалне структуре, начина живота и менталитета, па и наречја којим су говорили, Немци у Угарској нису представљали јединствену целину. Најбројнију и најкомпактнију скупину чиниле су тзв. Подунавске Швабе које су настањивале широко подручје од Дунава на западу до Трансилванских алпа на Истоку – значи и Банат, Бачку, Барању и Срем.¹ Њихово насељавање почело је после про-

* Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

¹ Појам Подунавске Швабе ушао је у употребу почетком 20. година XX века. Неки сматрају да га је „сковао“ чувени немачки писац и национални радник Адам Милер Гутенбрун уочи Првог светског рата. Други аутори тврде да су га први користили 1922-1923. географ

теривања Османлија и текло у више таласа кроз цео 18. век. Сасвим ретко су долазили спонтано. Колонизовани су систематски од стране државе и крупних феудалаца. До данас се у историографији воде расправе о томе да ли је основни мотив колонизатора био да привредно оживе новоосвојене крајеве или да их постепено германизују. Што се колониста тиче, напустили су завичај у потрази за материјалним благостањем и гледали су да га остваре. Зато су развили изразито индивидуалистички начин живота.² Осећај заједништва и солидарности ретко је прелазео границе појединих села. У време националног буђења које је у првој половини 19. века захватило остале народе Хабзбуршке монархије, Швабе су остале по страни. Градско становништво се интегрисало у мађарско друштво и однорађавало. Сељаштво затворено у своје заједнице до пред крај 19. века није било много захваћено асимилацијом али није развило националну свест.³

У време револуције 1848, после проглашења Српске Војводине и избијања грађанског рата између Срба и Мађара, Швабе нису имале јединствен став. Појединци и групе опредељивали су се за једну или другу страну на основу личних мотива или ситуације на терену. Тек после слома Револуције, у октобру 1849, у тзв „Богарошкој петицији“, тражили су од цара Фрање Јосифа да образује „швапску грофовију“ под непосредном управом круне. Молба није уважена. Међутим, формирање Војводства Србија и Тамишки Банат (1849-1860) се добрим делом подударило са жељама Подунавских Шваба. Средиште Војводства био је Темишвар, швапски „мали Беч“ а службени језик био је немачки. Ово кратко раздобље било је нека врста „златне епохе“ у колективном сећању Подунавских Шваба.⁴

После аустро-угарске нагодбе 1867. мађаризовање Шваба узело је више маха. Већина Немаца није увидела значај ове државно-правне промене. Генерације су биле одгајане да буду лојалне дому Хабзбурга чији су чланови носили и круну Св. Стефана. Били су свесни свога порекла и говорили немачким језиком али су нацију поистовећивали са државном припадношћу па су многи себе сматрали „Немачким Угарима“ (*Deutsche Ungarn*). То је сасвим било у складу са званичном идеологијом о јединственој политичкој нацији коју чине сви становници Угарске без обзира на њихову етничку припадност. Пренебрегавали су чињеницу да је став владајућих кругова у том

Херман Ридигер и његов колега са универзитета у Грацу Роберт Зигер да би означили онај део Немаца који су настањивали угарски део двојне Монархије а који су се после њеног распада нашли у државама наследницама: Краљевини СХС, Мађарској и Румунији. Günter Schödl, *Am Rande des Reiches, Am Rande der Nation: Deutsche im Königreich Ungarn (1867-1918)* у: *Land and Der Donau*, (*Deutsche Geschichte im Osten Europas*, 8) Siedler, Berlin 2002; Михаел Антоловић, *Немачка мањина у Војводини (1918-1941) друштво и политика*, Сомбор 2017, 6-7.

² Zoran Janjetović, *Duhovni profil vojvodjanskih Švaba*, Tokovi istorije, 1-2/2000, 55-67.

³ Ingomar Senz, *Donauschwäbische Geschichte, Wirtschaftliche Autarkie und politische Entfremdung 1806-1918*, München 1997, 222; М. Антоловић, *Немци у Јужној Угарској у XIX веку*, Зборник Матице српске за историју, 79-80/2009, 186-188.

⁴ М. Антоловић, *Бојарошка петиција из 1849 године*, Споменница историјског архива Срем, 11, 2012, 159-173; Исти, *Немци у Јужној Угарској у XIX веку*, 191.

погледу еволуирао. У претходним столећима Мађари су уважавали језичке и културне разлике али су временом све више показивали тежњу да хомогенизују “политичку нацију” тако што ће потпуно мађаризовати мањинске народе. За разлику од Саса у Ердељу, Швабе су биле слабо организоване да би хтеле и могле да пруже отпор асимилацији. Подстицаји из Беча и Берлина спочетка су изостали. После нагодбе, Немци су се као владајући народ у аустријском делу Монархије и сами суочили са новим изазовима. Пруски Хоенцолерни још нису завршили уједињење Немачке. Осим тога, били су протестанти па су Швабама, већином побожним католицима, били и верски и културно страни. Као и раније, процес асимилације био је најочљивији у градовима, пре свега у престоници. Половином 19. века у Будиму и Пешти било је око 65% становника којима је први језик био немачки, 1880. 34,4% а 1910. свега 9%.⁵ Углавном, у градовима средишње Угарске је 1910. живело само око 10% Немаца. Не треба губити из вида да је смањење постотка Немаца одраз интензивнијег прилива Мађара у урбане агломерације. Увид у апсолутне бројке чини да тренд изгледа мање драматично али Немаца је ипак било све мање а измењени језички и културни миље ишао је наруку мађаризацији. У поменутом раздобљу, између 1880. и 1910, проценат немачког становништва опао је и у градовима Баната, Бачке и Барање мада не тако драстично: чинили су 50% становника у Темишвару и Вршцу а око 60% у Белој Цркви. У Срему се Немци нису мађаризовали него кроатизовали али су и даље чинили 47% становништва у Земуну а више од 60% у Руми и Инђији.⁶

Боље стање било је код друге немачке заједнице, Саса који су у Ердељу живели још од средњег века и изградили цео образовни систем (имали су, између осталог, пет потпуних гимназија). Међутим, осим различитог менталитета и историјског развоја сарадњу између њих и Шваба спречавала је чињеница да су први били протестанти, затворени у своју средину, а други већином католици. За разлику од евангеличке цркве католичка је допринио сила мађаризацији. Индикативно је што се од Нагодбе до почетка 20. века број немачких школа смањио за половину. Румуни су 1910. имали једну школу на 1.500, Срби на 2.200 а Немци на 10.600 становника!⁷

Део немачке интелигенције који је тежио очувању националног идентитета сматрао је да њихови сународници морају најпре да рашчисте с тим да нису „немачки Угари” (*Deutschungarn*) него национална мањина, „Немци у Угарској” (*Ungardeutschen*).⁸ По њима требало је хитно порадити на буђењу националне свести код швапских сељака на југу државе јер су представљали најбројнији немачки елемент – у Торонталској и Тамишкој жупанији чинили

⁵ Ту свакако треба урачунати и Јевреје.

⁶ У Темишвару их је 1880. било 50% а 1910. 46%; Новом Саду 25,8-17,8%; Сомбору 10%-7%, Бечкереку 30,4%-26%. I. Senz, *нав. гело*, 267-268; Holm Sundhaußen, *Die Deutschen in Kroatien Slavonien und Jugoslawien*, in: *Land an der Donau*, 313-314.

⁷ G. Schödl, *нав. гело*, 377-378.

⁸ *Истио*, 358.

су релативну већину становништва.⁹ У томе су посебно важну улогу играли публициста Едмунд Штајнакер и књижевник Адам Милер Гутенбрун кога су још називали „Швапским Хомером”, „Архишвабом”, „Будиоцем народа” («Schwäbischer Homer», «Erzschwab», «Volkserwecker»). Њиховим залагањем 1897. покренуте су новине *Deutsches Tagblatt für Ungarn* чиме је утрт пут националном окупљању Шваба. Захваљујући томе 1906. у Вршцу је основана Немачка народна странка у Угарској (Ungarländisch-Deutsche Volkspartei – UDVP).¹⁰ Овај заокрет и нагли напредак у културном и политичком организовању коинцидирају са настанком и деловањем Пангерманског савеза основаног у Берлину 1891. године са циљем да промовише немачки експанзионизам а чији је директни експонент био Штајнакер.¹¹ Утицај Савеза појачао се на југоистоку Европе управо 1905–1906. године, значи у време када је основана Немачка странка у Угарској. Пангермански кругови нису више настојали на ранијој концепцији да мултинационалну Аустро-Угарску треба пустити да се уруши – било сама од себе, било под спољним ударима. Уместо тога, одлучили су да пруже политичку и материјалну подршку тамошњим Немцима од којих се очекивало да буду брана славизовању Монархије и ослонац у будућем рату против Русије и њених савезника.¹² У пропаганди су свеprisутне биле синтагме као „борба раса”, „словенска опасност”, „словенска поплава” («Rassenkampf», «Slawische Gefahr», «Slawische Flut»).¹³ Едмунд Штајнакер је 1907. био укључен у круг око Франца Фердинанда у коме се расправљало о преуређењу Монархије на федералистичком принципу. Како би принудио Мађаре да у том погледу попусте, покушавао је да организује немачку странку која би деловала на подручју целе Угарске.¹⁴ Мађарски политичари и штампа осуђивали су „пангерманску агитацију” тврдећи да је усмерена против јединства и самосталности Угарске а власт је предузимала мере против немачких јавних радника.¹⁵ Новооснована немачка странка није успела да свој утицај прошири на целу Угарску. Њено деловање било је ограничено углавном на Банат па ни тамо није успела да политички мобили-

⁹ Било их је 331.622 (29,7%), односно нешто више од Срба (24,2%) и Румуна (22,9%). Тома Миленковић, *Банајска рејублика и мађарски комесаријат у Банају* (31. Октобар 1918–20. Фебруар 1919), Зборник Матице српске за историју, 32/1985, 99.

¹⁰ Adam Müller Guttenbrun (1852–1923); Edmund Steinacker (1839–1929). I. Senz, *нав. дело*, 364; Бранко Бешлин, Два историјска романа о Подунавским Швабама у XVIII веку, *Истраживања*, 15/2004, 183–211; М. Антоловић, Немци у Јужној Угарској у XIX веку, 196; Филип Крчмар, Адам Милер Гутенбрун и национални препород Подунавских Шваба, Зборник Матице српске за историју, 83/2011, 45–65.

¹¹ Штајнакер је сарадњу са Пангерманским савезом успоставио најкасније 1898/99. и био у преписци са вођством ове организације. G. Schödl, *нав. дело*; М. Антоловић, *Немачка мањина*, 36–37.

¹² Тако су нпр. финансиране новине на немачком језику и даване стипендије студентима.

¹³ G. Schödl, *нав. дело*, 404–419.

¹⁴ G. Schödl, *нав. дело*, 427; М. Антоловић, *Немачка мањина*, 37.

¹⁵ У раздобљу између 1910. и 1913. држава је водила 648 процеса против предводника немачке мањине.

ше шире слојеве својих сународника и да на изборима 1910. добије бар једно посланичко место у државном сабору. Председник је био Лудвиг Кремлинг, адвокат из Беле Цркве а од 150 истакнутијих чланова око 135 их је било из јужне Угарске.¹⁶ Многи од њих биће активни и у политичком животу југословенске државе кроз цело међуратно раздобље. Немци у Срему су се организовали на сличан начин. Лист «*Deutsches Volksblatt für Syrmien*» покренули су 1903. а Савез Немаца Хрватске и Славоније (*Bund der Deutschen Kroatiens und Slawoniens*) са седиштем у Руми основан је 1913. године.¹⁷

После Сарајевског атентата, и међу немачким становништвом је било оних који су учествовали у исказивању мржње према Србима, вербалним и физичким нападима на њих. Интелектуалци окупљени око Немачке странке у Угарској подржавали су ратне напоре Монархије.¹⁸ Угарски Немци су се у царско-краљевској војсци борили на скоро свим ратиштима, а највише на руском, српском и италијанском. Показали су се поузданијим од војника словенске и румунске народности. Ревносније су обављали дужности и нису се масовно предавали, дезертирали ни избегавали мобилизацију. У том су остали постојани чак и када је Монархија почела да се урушава. Осим неколицине појединаца, није их било у „Зеленом кадру”, бројним групама војних бегунаца. Као и милионима других његових учесника, и њима је Велики рат, осим смрти, физичких и душевних патњи, донео и друга искуства. Већином сељаци који нису путовали даље од среза у коме су рођени, доспевали су у крајеве и међу људе које вероватно никада не би видели. Како су приметили поједини немачки историчари, то је код Немаца из Угарске утицало на јачање националне самосвести и самопоуздања. У држави у којој су живели припадници осталих народа, нарочито Мађари, ценили су њихову марљивост и животни стандард али су их истовремено омаловажавали као послушну флотантну масу неспособну за значнија достигнућа у културном и јавном животу. У рату, под утицајем непосредних искустава и пропаганде, постали су свесни да су део бројног немачког народа и да је Немачка, коју су почели да доживљавају као матичну државу, светска сила у сваком погледу.¹⁹

*

Различите концепције о државно-правном уређењу Хабзбуршке монархије постојале су већ два века и мењале су се зависно од околности. Многи политичари и јавни радници – и немачки и мађарски и они из редова мањинских народа – сматрали су да Нагодбом из 1867. проблем није решен

¹⁶ Z. Janjetović, *Nemci u Vojvodini*, 78.

¹⁷ М. Антоловић, *Немачка мањина*, 39–40.

¹⁸ Wiliam Marin, *Kurze Geschichte der Banater Schwaben*, Temeswar 1980, 68.

¹⁹ I. Senz, *нав. гело*, 415–416; Z. Janjetović, *Nemci u Vojvodini*, 82.

на задовољавајући начин и да не јамчи држави дуготрајну стабилност. Рат је открио све слабости Аустроугарске а питање каква ће бити њена судбина постало је горуће. На територије Монархије претендовале су Русија, Италија, Србија и Румунија. Неки од политичара из редова мањинских народа прижељкивали су распад Аустроугарске, други су у емиграцији отворено радили на томе. У владајућим круговима Беча и Будимпеште било је оних који су сматрали да је преуређење Монархије нужан предуслов њеног опстанка. Међу Немцима у Угарској већ су се у јесен 1917. могле уочити две различите концепције које ће у јесен 1918. довести до политичких подела. Прву је заговарао Јакоб Блајер а другу Рудолф Брандш.²⁰

Блајер, професор германистике на универзитету у Будимпешти родом из Чеба (данас Челарево) у Бачкој, био је католик, конзервативних уверења и мађарски патриота. “Моја нација је мађарска нација. Моја отаџбина је мађарско друштво, мађарска култура и мађарска наука [...] Ја такође припадам и немачком народу. Тог свог народа се не одричем; припадам му само са по сили осећања и порекла.” Сматрао је да Немци треба да негују свој језик, с тим никако не доводе у питање ни целовитост Угарске ни јединство мађарске политичке нације. То је значило да не треба да се организују и иступају заједнички као национална мањина како је хтео Рудолф Брандш, ердељски Сас и протестант. Брандш је студирао у Немачкој и тамо је усвојио идеје пангерманског покрета. У то време је сарађивао са четрдесет година старијим Едмундом Штајнакером и другим политичарима који су се окупљали око Франца Фердинанда.

У Будимпешти се 31. октобра 1918. десио револуционарни преврат. Мађарско национално веће формирало је 1. новембра привремену владу на челу са грофом Михаљем Карољијем и извесно је било да ће тражити потпуно одвајање од Аустрије. Истовремено је у Темишвару проглашена Банатска република и основано Банатско национално веће на челу са Отом Ротом чији је циљ у основи било очување територијалног интегритета Угарске. Припадници различитих народности окупљали су се у своја засебна национална већа. У кратком раздобљу од 1. до 10. новембра Немци су основали чак три већа – два у Будимпешти и једно у Темишвару – што је био одраз политичких подела које су владале унутар њихове заједнице.

Први је реаговао Јакоб Блајер. Он је 1. новембра образовао *Народно веће Немаца с ове стране Краљевској грума (Volksrat des Deutschen diesseits des Königsteiges - VRDU)*. Назив је јасно указивао на то да веће не заступа Сасе из Ердеља. Католик и мађарофил, Блајер је тврдио да су они осталим Немцима у Угарској „потпуно страни, више но икоја друга раса у Отаџбини”. Истога дана када је основано, Блајерово веће прикључило се Мађарском народном већу и поднело новооснованој Карољијевој влади програм у коме се између осталог каже: 1) По сваку цену и под било којим околностима стојимо чврсто на територијалном интегритету Угарске; 2) Захтевамо за Не-

²⁰ Jakob Bleyer (1874–1933); Rudolf Brandsch (1880–1953).

мачке Мађаре сва она права која ће новообликована Угарска јамчити свим осталим народима немађарског матерњег језика; 3) Свакако се изјашњавамо да не стремимо немачкој националној аутономији него да и надаље стојимо у јединству са мађарском политичком нацијом.

Скоро истоветан став заступало је и *Швајско народно веће* (које је основано 3. новембра у Темишвару. Главну реч у њему имали су осведочени мађарофили – правник Каспар Мут (Muth) и прелат Франц Бласковиц (Blaskowitz, Blaskovics) – па се и оно три дана по оснивању придружило Мађарском већу у Будимпешти.²¹

Рудолф Брандш је критиковао Блајера као „Мађарона” и противника немачког јединства али је, истовремено, покушавао да га придобије за сарадњу. Пошто у томе није успео, основао је 10. новембра у Будимпешти *Немачко народно веће за Угарску (Deutscher Volksrat für Ungarn, DVU)* које је обједињавало представнике Саса и Шваба. У њему су били и најистакнутији немачки политичари из Срема, Баната и Бачке. Један од три потпредседника Већа био је Лудвиг Кремлинг из Беле Цркве, први председник Немачке странке у Угарској и први председник Немачке странке у Краљевини СХС. Рајнхолд Хегн из Вршца постаће велики жупан у Темишвару. Штефан Крафт из Инђије водио је одбор Већа у Новом Саду. Још као студент сарађивао са пангерманском групом која се окупљала око Брандша и Штајнакера а доцније ће бити један од вођа немачке мањине у југословенској држави, у чији је парламент биран више пута. Јозеф Болц из Нових Шова и Фридрих Хес из Новог Сада биће међу оснивачима Швапско-немачког просветног савеза у Краљевини СХС.²²

За разлику од Блајеровог, Брандшово веће је подржавало очување територијалног јединства Угарске али не безусловно. Захтевало је право на самоопредељење Немаца, културну аутономију, административно-територијалну поделу државе која би омогућила њихово груписање у појединим областима. Како се већ приликом оснивања Брандшовог већа видело да ужива већу подршку међу немачким јавним радницима, Блајер је, да не би био маргинализован, кориговао свој програм. Изјавио је да остаје веран угарској политичкој нацији уколико она не буде „ограничена на угарску расу (мађарски етникум) и ако интегритет Угарске буде у целости очуван. У противном ће искористити право на самоопредељење.” Брандш је рачунао са могућношћу распада Угарске и зато је био у контакту са румунским, српским и словачким јавним радницима не би ли преко њих обезбедио права својих сународника.

Испоставило се да су Брандшови ставови више били у складу са политичком реалношћу. Румунија је 10. новембра поново ушла у рат како би у задњи час остварила своје територијалне претензије. Београдским примирјем од 13. новембра повучена је демаркациона линија до које ће територију

²¹ W. Marin, *нав. дело*, 82; Z. Janjetović, *Nemci u Vojvodini*, 82-85.

²² *Истио*, 84; G. Schödl, *нав. дело*, 449; Z. Janjetović, *Nemci u Vojvodini*, 87-88.

Угарске запосести српске и антантине трупе (српска војска је већ прешла Дунав и Саву и у Бачкој стигла до Сомбора). Тиме су донекле прејудициране одлуке будуће мировне конференције. Јасно је наговештено да Угарска неће опстати у предратним границама како је већина немачких политичара прижељкивала. Преостало им је да прибегну другим решењима која, такође, нису имала много изгледа да се остваре.

Српска војска се дисциплиновано и обзирно понашала према свом цивилном становништву, гледајући да подигне углед у подручјима на које је Србија претендовала. Немци је нису дочекали са добродошлицом мада је многим представљала спас од пљачкашких банди. Спорадични изливи нетрпељивости и непослушности према војсци, касније и органима Народне управе нису имали размере озбиљних сукоба до 1919, када је нова власт, пре одлука мировне конференције, започела регрутацију. Дошло је до немира у немачким насељима а јануара 1920. у Торжи (данас Савино село) у Бачкој убијено је 15 а рањено 20 људи.²³

У следу догађаја који су се дешавали великом брзином, нови политички изазов за Немце представљале су одлуке скупштина одржаних 25. новембра 1918. у Новом Саду и 1. децембра у Алба Јулији. У Новом Саду је Велика народна скупштина Срба, Буњеваца и осталих Словена из Баната, Бачке и Барање изгласала припајање поменутих области Србији. У њеном раду је учествовало 757 посланика међу којима је било свега шест Немаца и један Мађар. Ниједан од Немаца ни тада ни доцније није играо важну улогу у мањинским организацијама. На који су начин и где изабрани, историографија није утврдила. Велико народно веће Трансилваније у Алба Јулији донело је одлуку о припајању ове покрајине али и целог Баната Румунији.

Швапско народно Веће из Темишвара реаговало је после недељу дана. Његов Велики одбор усвојио је 8. децембра „Швапски манифест” у коме су одбачене одлуке донете у Новом Саду и Алба Јулији. Истакнуто је да - ако је предност већ дата националном а не историјском, географском и економском фактору - о судбини Баната и Бачке треба одлучити референдумом. Захтевано је да ове две области добију територијалну аутономију а свака од националних заједница аутономију у свим сферама јавног живота - од правосуђа и просвете до социјалног старања. Тражено је да се права Немаца међународно гарантују и да њихова делегација буде присутна на мировној конференцији у Паризу.²⁴

Да су потези немачких политичких првака били узроковани пуким прагматизмом а не жељама и уверењима сведочи и став који су заузели у време док су се Краљевина СХС и Румунија спориле око границе у Банату. Убеђени мађарофили, као Каспар Мут из Швапског већа у Темишвару,

²³ Z. Janjetović, *Nemci u Vojvodini*, 105.

²⁴ Саси који су живели у Букурешту 9. децембра 1918. поздравили су одлуку скупштине у Алба Јулији и изјавили да очекују да ће и њихова браћа с ове стране Карпата учинити исто. W. Marin, *нав. дело*, 104-106.

били су за аутономију Бачке и Баната у оквиру Угарске. Уколико се Угарска буде распала, захтевали су независност ових области. У Немачком народном већу за Угарску, политичари из Ердеља и источног Баната, као Рудолф Брандш, Виктор Оренд-Хоменау и Јохан Резер, који су живели међу Румунима залагали су се за то да и Банат и Ердељ припадну Румунији. На другој страни, њихови сународници из Вршца, Бечкерека, Панчева давали су предност Краљевини СХС. Социјалиста Јозеф Габријел заговарао је да Банат и Бачка као независна држава уђу у конфедерацију са СХС.²⁵

Једна швапска делегација је крајем 1918. посетила француског генерала Анрија Бертлоа и уручила му меморандум у коме се захтевало да цео Банат припадне Румунији. Два немачка већа, Брандшово и Блајерово, ујединила су се 1. јануара 1919. да би се само недељу дана касније раздвојила. Убрзо потом, 8. јануара 1919. одржана је у Медијашу скупштина ердељских Саса која се сагласила са одлуком скупштине у Алба Јулији односно са припајањем ове области Румунији. Брандш је претходно у преговорима са владом у Букурешту обезбедио повољности за своје земљаке Сасе. Да ли је то одраније била његова потајна намера – како је тврдио Блајер – или чин политичког прагматизма? Вероватно ово друго. Било је извесно да ће Угарска бити територијално окрњена. Уколико би и Ердељ и цео Банат припали Румунији, највећи број Немаца био би на окупу у тој држави.

Питање Баната и тамошњих Немаца било је почетком 1919. и даље отворено. Српска војска држала је под контролом западни до ове области и могло се очекивати да ће он припасти југословенској држави – спорна је била гранична линија, односно колико ће се она подударати са демаркационом. Највећи проблем био је Темишвар, привредно, политичко и културно средиште не само Баната него целог југоисточног дела Хабзбуршке монархије. У граду и околини живело је много Шваба. Брандш је агитовао код њих да се изјасне за Румунију. Међутим Темишвар је био под окупацијом антантиних, то јест српских трупа. Мађарска управа са Отом Ротом је смењена 20. фебруара 1919. а за великог жупана постављен је Рајнхолд Хегн, истакнути немачки политичар из Вршца, преко кога су српске власти гледале да придобију Швабе.

Српска војска напустила је јуна 1919. године Темишвар и део Баната за који се већ знало да неће бити у саставу Краљевине СХС. Румунија, међутим, није лако одустајала од тога да јој припада сва територија до реке Тисе. Између осталог, као подршка овом захтеву одржан је 10. августа у Темишвару велики митинг на коме је учествовало 30.000-40.000 људи. На посебном скупу било је 1.000 Немаца из 33 општине румунског дела Баната који су се заложили за недељивост покрајине – односно да она у целини буде у Руму-

²⁵ Viktor Orendi-Hommenau (1870-1954) био је, као и Брандш, родом из Ердеља. Johann Röser (1870-1932) био је Банаћанин из Гертјаноша и један од оснивача Немачке странке у Угарској. W. Marin, *нав. дело*, 104; Z Janjetović, *Nemci u Vojvodini*, 97-98; М. Антоловић, *Немачка мађина*, 46-47.

нији. Одлучили су да са тим захтевом на мировну конференцију у Паризу упуте петочлану делегацију. Предводио ју је Штефан Фреко (Frecot) чији су преци дошли у Панонију из Алзаса. Веровали су да ће тако ублажити одијум који је постојао према Немцима. У меморандуму се помињало и француско порекло једног дела Шваба које их, наводно, повезује са Румунима као „синовима римске расе”. У Паризу је 19. августа захтев делегације саслушан и на томе се завршило.²⁶

Немци из Угарске су се, противно жељама, обрели у четири државе: Мађарској, Чехословачкој, Румунији и Краљевини СХС. Различите концепције, које су њихови политички прваци, Блајер, Брандш, Кремлинг, Крафт износили у погледу решења положаја својих сународника, нису биле толико супротстављене колико се то у први мах чини. Њихово изјашњавање за опстанак Угарске, српску или румунску страну било је одраз политичке промишљености и нужног опортунизма како би у споразуму са властима држава-наследница обезбедили Немцима што повољнији положај. Јакоб Блајер је до краја живота био предводник немачке мањине у Мађарској. Брандш је ту дужност обављао у Румунији а Лудвиг Кремлинг је био председник Немачке странке у Краљевини СХС од њеног оснивања 1922. до своје смрти 1930. године.

*

Немци из Срема, Баната и Бачке, као и они из других крајева Краљевине СХС, ступиће у политички живот званично тек 1922. када им буде истекло право оптирања. Оснивачка скупштина Немачке странке у Краљевини СХС одржана је 17. децембра 1922. у Жомбољу.²⁷ Међутим почели су да се организују раније, убрзо по стварању нове државе. Политичко деловање није било могуће без штампе. У пролеће 1919. могло се очекивати да ће Темишвар, главни новинско-издавачки центар подунавских Шваба, припасти Румунији. Било је упитно са које стране границе ће се наћи Вршац и Бела Црква, у којима је деловало више немачких јавних радника и где су, такође, издаване немачке новине. Са друге стране, Нови Сад у коме су Немци чинили око петину становника све више је добијао на значају као политички и културни центар Бачке, Баната и Срема. Овде се група виђенијих људи 29. маја 1919. окупила око Швапско-немачког клуба (индикативно је да је двадесет дана раније у Темишвару основан Швапски културни савез) и као најважнији циљ одредила покретање дневног листа на немачком језику. Гласило Немаца у Срему «*Deutsches Volksblatt für Syrmien*» пресељено је у Нови Сад и 29. септембра 1919. основано је Штампарско-издавачко акционарско друштво (Druckerei- und Verlags Aktiengesellschaft) а 25. октобра изашао је

²⁶ W. Marin, 105-106; Z Janjetović, *Nemci u Vojvodini*, 98.

²⁷ Branko Bešlin, *Vesnik tragedije. Nemačka štampa u Vojvodini 1933-1941*, Novi Sad, 2001, 16.

први број дневних новина «Deutsches Volksblatt» (Немачки народни лист) које ће између два светска рата бити најчитанији немачки лист у Југославији. То није урађено без помоћи са стране. Власник већине деоница у Издавачком предузећу била је фирма Вестен из Цеља. Богати индустријалци, Макс Аугуст и Макс Адолф Вестен били су експоненти немачке обавештајне службе. Номинално, контролни пакет акција поседовали су Оскар Плауц директор Пучке банке у Земуну и Франц Перц, директор Издавачког предузећа. Обојица су били из Словеније као и неки од чланова уредништва *Deutsches Volksblatt*-а.²⁸

Пре потписивања Тријанонског мировног уговора, мада положај националних мањина још није био правно утврђен, југословенске власти су одобриле рад Швапско-немачког културног савеза (Schwäbisch-Deutsches Kulturbund) који је основан у Новом Саду 17. маја 1920. године. Краљевина СХС се налазила у стању државно-правног провизоријума и решавала питање спољних граница. Мада је Културбунд званично био декларисан као неполитичка организација, његова управа је наступала као вођство немачке мањине. Ако не *de iure* југословенска влада ју је као такву *de facto* признавала током целог међуратног раздобља. Гесло Културбунда „Верност држави – верност народу” (*Statstreue – Volkstreue*) било је у духу политике какву су водили Немци у Угарској пре Великог рата. Југословенске власти имале су сазнања да Културбунд делује у складу са упутствима организација из Немачке које су настављале политику Пангерманског савеза. Повремено су забрањивале његов рад али накратко. У првој деценији после стварања нове државе то је било опортуно. Влада се старала да Немце одврати од савеза са Мађарима процењујући да је пангерманизам мања претња од мађарског ревизионизма. Ако су немачки политичари прежалили Угарску, већина њихових мање образованих сународника и даље је била привржена мађарској култури и државној идеји. Зато су југословенске власти ишле наруку немачким националистима у њиховим напорима да отклоне последице вишедеценијске мађаризације. У Краљевини СХС, односно Југославији, Немци су били друга по бројности национална мањина. Према званичним подацима добијеним пописом становништва 1931. године било их је 499.969, тек нешто мање од Албанаца (505.259) а више од Мађара (468.185). Мада у нову државу нису ушли сопственом вољом, њихов национални и политички развој текао је у њој узлазном линијом и то убрзано. До другог светског рата били су чврсто организовани у свим областима друштвеног живота – од привреде до образовања и културе и у томе су имали снажну подршку Трећег Рајха. Ако су у стварању „прве Југославије” били политички чинилац од споредне важности, приликом њеног распада, двадесет година доцније, играли су значајну улогу.

²⁸ Из Словеније су били Wilhelm von Dorotka Ehrenwall уредник спољнополитичке рубрике; понемчени Словенац Фердинанд Хрибовшек-Берге, . Hilde Isolde Reiter била је из Граца. В. Bešlin, *нав. дело*, 22–28.

Branko Bešlin

THE GERMANS IN SYRMIA, BAČKA AND BANAT AND FORMING OF YUGOSLAVIA

S u m m a r y

In the autumn of 1918 there were around two million Germans living in the Kingdom of Hungary and, after Romanians, they were the most numerous ethnic minority in the country. In spite of that, after the World War I, they were not representing a political factor which could have major influence on events. Majority lived in Transylvania and in the south-east of the Pannonian basin, in Baranja, Bačka and Banat. However, the territories in which they were representing absolute majority of the population were at best consisting of few municipalities. They were relative majority only in Banat – in Torontal and Temes counties. These areas were geographically separated from Austria and Germany and two winner countries, Serbia and Romania, had their aspirations to them. Joining them to their parent-nation was impossible. On top of that, national awareness was not developed among majority of Germans in the Kingdom of Hungary, nor were they well organized, so their requests for territorial and personal autonomy in Banat did not have much political weight. After peace treaties and drawing of new borders, they found themselves in several countries. In the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, i.e. in Yugoslavia, the Germans were the second largest ethnic minority. According to the official data obtained by the 1931 census, there were 499,969 of them, just slightly less than the Albanians (505,259) and more than the Hungarians (468,185). Although they did not enter the new country on their own will, their national and political development in it was trending upwards, and with high speed. If in the creation of the “first Yugoslavia” they were political factor of minor importance, they played major role in its breakup twenty years later.